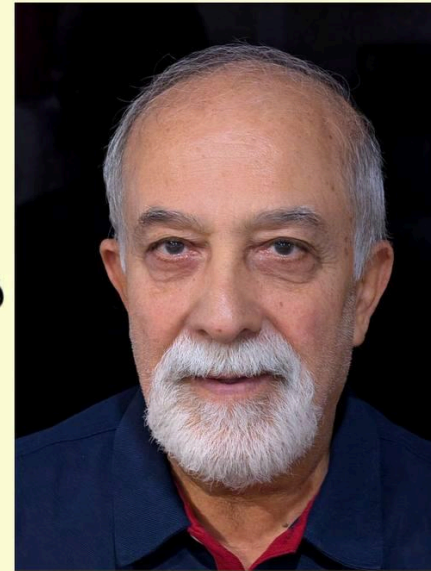

وبینار ویژه آکادمی تفکر

درک استعاری

و تاثیر آن در سیاست و روزی

فهم پدیده‌ها از راه شباهت‌ها، تصویرسازی‌ها،
تشبیه‌ها و استعاره‌ها.
درکی که بیشتر بر پایه‌ی انتقال معنای یک حیطه آشنا
به حیطه‌ی ناآشنا صورت می‌گیرد.

مهندس احمد جواهریان

پژوهشگر، مترجم، شاعر
فیلمساز، مستند ساز
و کنشگر سیاسی

در پلتفرم زوم

پنجشنبه ۳۰ اکتبر ۲۰۲۵
۸ عصر به وقت تورنتو و کرانه شرقی

October 30, 2025
8 pm (EDT)

استعاره در ضرب‌المثل‌ها

مارگزیده از ریسمان سیاه و سفید می‌ترسد / من آنم که رستم بود قهرمان

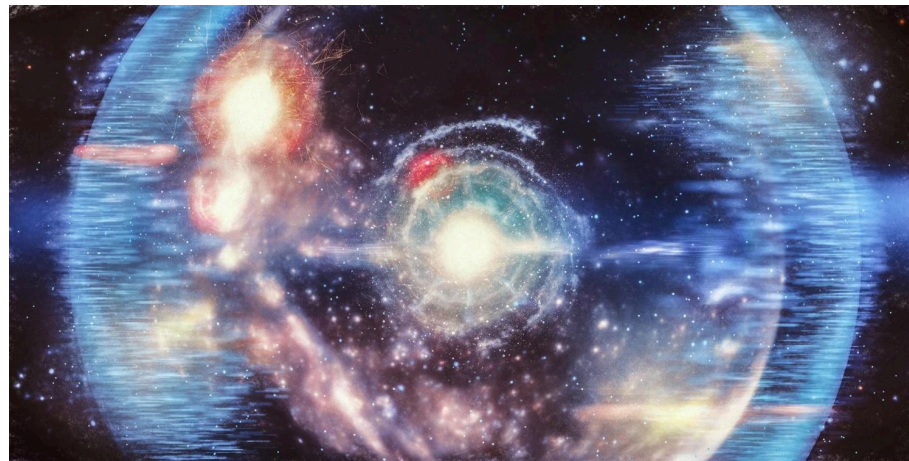
استعاره در شعرها

افتادگی آموز اگر طالب فیضی
هرگز نخورد آب زمینی که بلند است.

تواضع ز گردن‌فروزان نکوست
گدا گر تواضع کند خوی اوست
(صائب تبریزی)

برخی نامگذاری‌ها

سیاهچاله / Black Hole / بیگ بنگ / Big Bang

درک استدلالی و درک استعاری

۱. درک استدلالی (Logical/Analytical Understanding)

● تعریف:

توانایی فهم پدیده‌ها بر اساس قواعد عقلانی، اصول منطقی، داده‌های عینی و روابط علت و معلولی. در این نوع درک، فرد می‌کوشد از مقدمات مشخص به نتایج روشن برسد.

● ویژگی‌ها:

- تکیه بر شواهد و داده‌های تجربی یا نظری.
- فرایندی مرحله‌به‌مرحله و علت و معلولی (اگر A و B پس C).
- قابل نقد، بازسازی و اثبات‌پذیر.
- این شیوه درک در علوم، ریاضیات، فلسفه تحلیلی و سیاست‌گذاری رایج است.

● مزیت‌ها:

- دقت و شفافیت بالا.
- قابلیت عمومی‌سازی و آزمون‌پذیری.
- کاهش خطاهای ناشی از سوگیری شخصی یا احساسی.

۲. درک استعاری (Metaphorical/Analogical Understanding)

● تعریف:

فهم پدیده‌ها از راه شباهت‌ها، تصویرسازی‌ها، تشبیه‌ها و استعاره‌ها. این نوع درک بیشتر بر پایه‌ی انتقال معنای یک حوزه‌ی آشنا به حوزه‌ای ناآشنا شکل می‌گیرد.

● ویژگی‌ها:

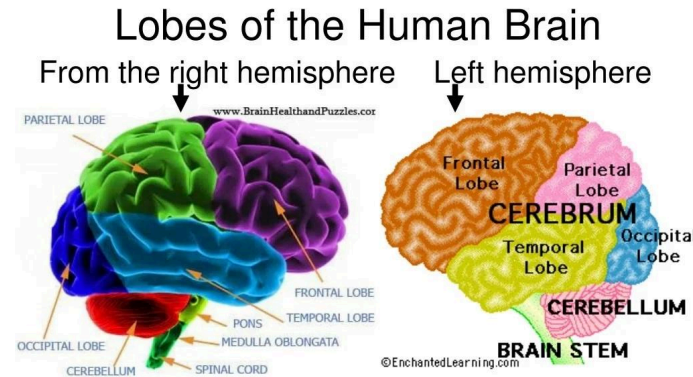
استفاده از نماد، تصویر و زبان غیرمستقیم.

- برانگیختن تخیل و احساس.
- ایجاد «پل» میان تجربه‌های متفاوت (مثلاً گفتن: «وقت طلا است» برای درک ارزش زمان).
- در اسطوره‌ها، طالع بینی، تعبیر خواب، روایت‌های دینی، ادبیات و هنر، شبه علم، و حتی علم (برای توضیح مفاهیم پیچیده مثل «اتم مثل منظومه شمسی است») پرکاربرد است.
- روایت‌های تاریخی، و سیاست‌ورزی از دیگر کاربردهای درک استعاری است.

● مزیت‌ها:

- ساده‌سازی مفاهیم پیچیده برای فهم سریع.
- ایجاد عمق معنایی و الهام‌بخشیدن.
- توانایی اثرگذاری عاطفی و فرهنگی.
- تقویت خلاقیت و امکان دیدن موضوع از زاویه‌ای تازه.

۳. تفاوت‌های کلیدی و کاربرد صحیح

- درک استدلالی برای مواقعی ضروری است که دقت، اثبات و تصمیم‌گیری عقلانی اهمیت دارد.
- درک استعاری هنگامی مفید است که نیاز به توضیح ساده‌ی مفاهیم پیچیده، برانگیختن احساس، یا الهام‌بخشی داریم.
- در عمل، انسان‌ها معمولاً هر دو را به‌طور ترکیبی به کار می‌گیرند:
 - دانشمند برای کشف قانون از استدلال استفاده می‌کند، اما برای توضیح آن به مردم استعاره می‌سازد.
 - سیاستمدار با استدلال تصمیم می‌گیرد، ولی برای جلب حمایت عمومی استعاره به کار می‌برد.

از درک استعاری به درک استدلالی

چه در علم و چه در سایر زمینه‌ها برای نمونه در سیاست، بسیاری مفهوم‌ها ابتدا از راه استعاره فهمیده شده و بعد با استدلال تثبیت شده است. چند نمونه تاریخی و معاصر:

۱. علم – مدل اتم

- **استعاری:** در اوایل قرن بیستم نیاز بود برای توضیح ساختار اتم گفت: «اتم مثل یک منظومه شمسی کوچک است»؛ الکترون‌ها مانند سیاره‌ها به دور هسته می‌چرخند. این استعاره کمک کرد ذهن‌ها پدیده‌ای نامرئی و انتزاعی را تصور کنند.
- **استدلالی:** بعدها «[آزمایش‌های پراکندگی](#)» نشان دادند که هسته‌ای مرکزی در اتم وجود دارد و بعداً مکانیک کوانتومی قوانینی را بنیان نهاد که نشان می‌داد الکترون‌ها در مدارهای کلاسیک نمی‌چرخند، بلکه در حالت‌های انرژی گسسته قرار می‌گیرند. اینجا مدل منطقی و استدلالی جای استعاره را گرفت.

۲. فناوری – اینترنت به مثابه جاده

- **استعاری:** در دهه ۹۰ اینترنت را «بزرگراه اطلاعات» نامیدند. این استعاره ساده‌سازی بود تا نشان دهد داده‌ها مثل ماشین در مسیر حرکت می‌کنند.
- **استدلالی:** امروز اما با زبان دقیق‌تری از پروتکل‌ها، پهنای باند، معماری شبکه و الگوریتم‌ها صحبت می‌کنیم.

۳. سیاست – سر و بدن

- **استعاره (قرون وسطی):** در متون اروپایی گفته می‌شد «پادشاه سر است و مردم بدن». این استعاره در اندیشه سیاسی قرون وسطی به کار می‌رفت - جایی که دولت همچون بدنی زنده تصور می‌شد: پادشاه سر، اشراف دست‌ها، روحانیون قلب، و رعایا سایر اعضا.

"The king is the head of the body politic, the members whereof are all his subjects." (Sir John Fortescue, *De Laudibus Legum Angliae*, c.1470)

- **استدلالی (مدرن):** در عصر روشنگری، متفکرانی چون جان لاک و روسو بر پایه قرارداد اجتماعی و حقوق طبیعی، نظم سیاسی را با دلایل عقلانی و استدلالی توضیح دادند، نه فقط استعاره‌های نمادین.

هنوز هم البته این استعاره، به شکل پنهان و ضمنی، لزوم رهبری کاریزماتیک به عنوان «سر» برای هر جنبش اجتماعی و یا انقلابی «بدن» را بازتاب می‌دهد. حال آنکه درک علمی ما در رابطه سر و بدن دیگر مثل سابق نیست. این در حالی است که جنبش‌های خودجوش شبکه‌ای بدون رهبری واحد در بسیاری از کشورها قابل مشاهده است و احتمالاً در فردای کشور ما هم دوباره رخ خواهد داد.

جرج لیکاف، مارک جانسون: استعاره‌هایی که با آن زندگی می‌کنیم

خروج لیکاف و مارک جانسون

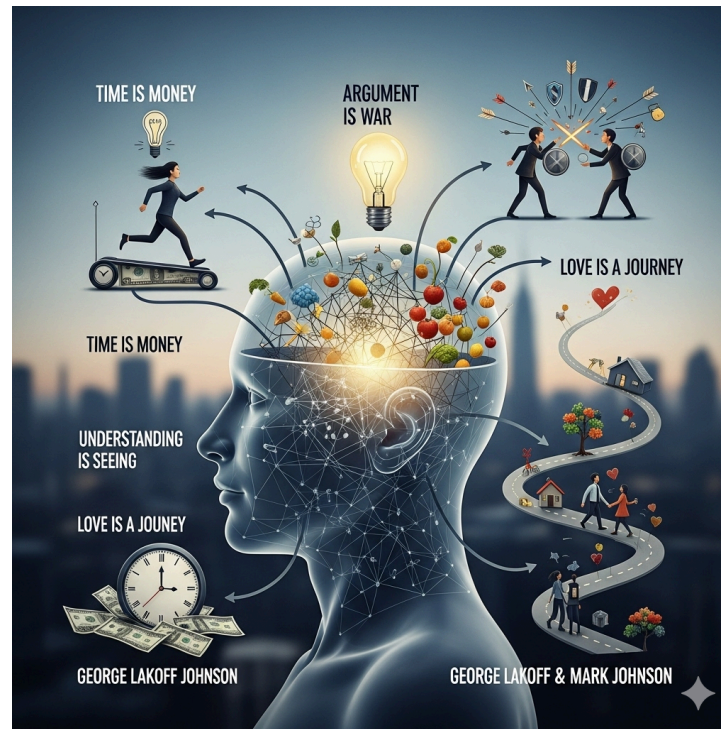
استعاره‌هایی که با آن‌ها زندگی می‌کنیم
به پیوست مقاله نظریه معاصر استعاره

جهانشاه میرزاییگی

۱- آنچه «استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم» به ما می‌آموزد

ما معمولاً استعاره را یک آرایه ادبی و زیبایی‌شناختی می‌دانیم، ابزاری برای شاعران و ادیبان تا سخن خود را زیباتر و تصویری‌تر کنند. اما کتاب متحول‌کننده «استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم» (۱۹۸۰) اثر جورج لیکاف و مارک جانسون، این نگاه را به کلی دگرگون می‌کند. آن‌ها استدلال می‌کنند که استعاره تنها مربوط به زبان نیست، بلکه مربوط به اندیشه است. استعاره‌ها سازه‌های مفهومی هستند که در عمق وجود ما ریشه دوانده‌اند و نحوه درک، تجربه و تعامل ما با جهان را شکل می‌دهند. به بیان ساده‌تر، ما جهان را از طریق شبکه‌ای از استعاره‌ها می‌فهمیم.

<https://andisheh-nou.org/?p=70401>

۲- استعاره‌های تازه قلمرو درک ما را گسترش می دهند

<https://andisheh-nou.org/?p=70459>

۳- جهان دو قطبی: چگونه یک استعاره تاریخی جهان بینیمان را محدود می‌کند؟

<https://andisheh-nou.org/?p=68322>

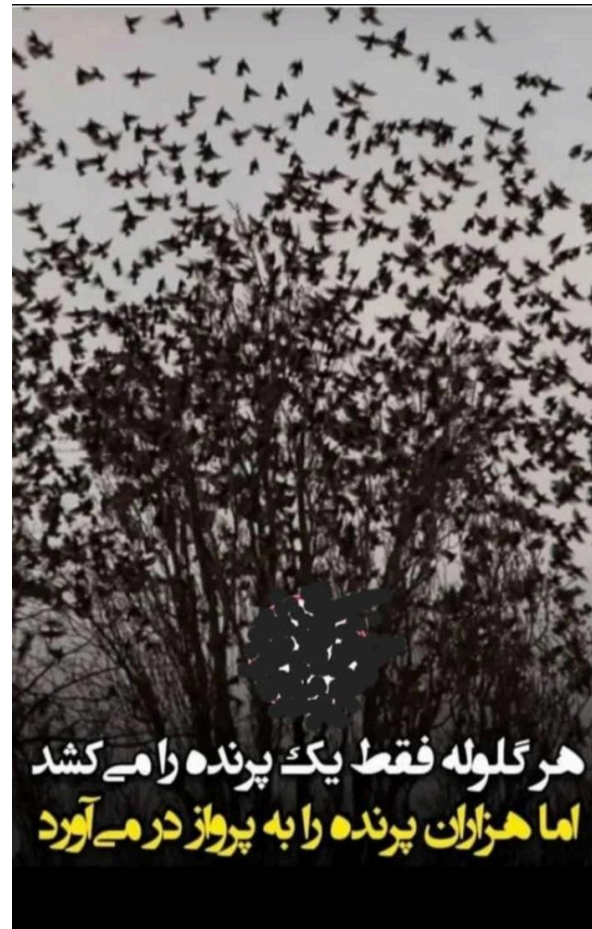
درک استعاری و شعارهای سیاسی

بسیاری از ما خاطره ای از شکار پرندگان مثلا گنجشک یا سار با تفنگ تک ساچمه ای را در ذهن داریم. تصویر افتادن یک پرنده و به پرواز درآمدن بقیه ی پرندگان درست همان چیزی است که در ذهن مان نقش بسته است. حالا تصور کنید یک فعال شبکه ای بخواهد در میان اعتراضات خونین خیابانی که در آن تک تیراندازان سرکوبگر رژیم، اعتراض کنندگان را هدفمندانه می کشند، محتوایی را پیام دهد که : درست است که اسلحه به دست جنایتکاران است و می توانند بکشند، اما بسیار افراد دیگری هستند که به میدان می آیند و جای کشته شدگان را می گیرند؛ به عبارت دیگر:

«هر یه نفر کشته شه، هزار نفر پشتشه»

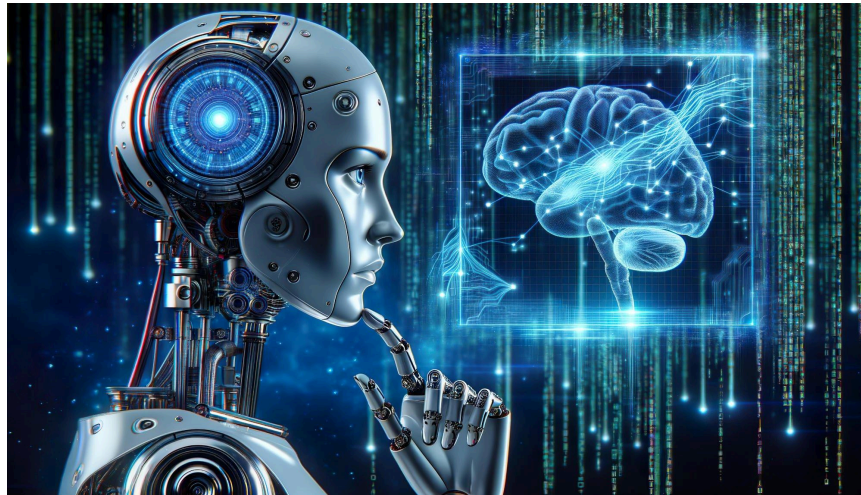
و این شعاری است که در تظاهرات مردم در جنبش زن زندگی آزادی بارها تکرار شد. در همین رابطه، تراکت تصویری بسیار ساده و موثر زیر با همین هدف آفریده شده و در شبکه ها دست به دست می شود:

هر گلونه فقط یک پرنده را می کشد، اما هزاران پرنده را به پرواز درمی آورد

چنانکه می بینیم. در این تراکت هیچ اشاره ای به تظاهرات مردم، کشتن معترضان، و پشتیبانی وسیع مردم از مبارزان نیست. هیچ یک از واژه ها نیز بر چنین محتوایی دلالت ندارد. پس چگونه است که ما از تجربه ی شکار پرنده به ادراک چنین پیامی می رسیم؟
پاسخ را می توان و باید در درک استعاری و کارکرد شناخت شناسانه ی آن جستجو کرد.

آیا جایگزینی درک استعاره‌ی می تواند باعث توهم در هوش مصنوعی شود؟

بله، قطعاً. درک نادرست استعاره‌ی (metaphorical understanding) می‌تواند منجر به توهم (Hallucination) و خطا در هوش مصنوعی شود. چرا؟ چون:

- ابهام در معنا: استعاره‌ها اغلب تفسیرهای متعددی دارند. یک مدل زبانی (مثل ChatGPT) ممکن است بر اساس الگوهای آماری که در داده‌های آموزشی دیده، تفسیر نادرستی ارائه دهد.
- فقدان زمینه (Context) کافی: استعاره‌ها به زمینه فرهنگی، اجتماعی و زبانی وابسته هستند. اگر هوش مصنوعی این زمینه را به درستی درک نکند، ممکن است دچار سوءتفاهم شود.
- اتکای بیش از حد به همبستگی‌های آماری: هوش مصنوعی‌های مبتنی بر یادگیری ماشین (مانند مدل‌های زبانی بزرگ) بر اساس الگوهای آماری آموزش می‌بینند، نه درک واقعی. مثال‌هایی از خطاهای ناشی از درک استعاری:
- اگر کاربر از یک استعاره پیچیده استفاده کند (مثلاً "این شرکت در حال غرق شدن است")، هوش مصنوعی ممکن است به جای درک معنای واقعی (یعنی شرکت در حال ورشکستگی است)، تصور کند که موضوع مانند غرق شدن یک کشتی است.
- در مواردی که استعاره‌ها با مفاهیم علمی یا منطقی تلفیق شود، هوش مصنوعی ممکن است دچار سردرگمی شود و نتیجه‌گیری نادرستی ارائه دهد.
- چگونه هوش مصنوعی می‌تواند بهبود یابد؟
- ترکیب درک استدلالی و استعاری: هوش مصنوعی باید بتواند بین این دو نوع درک تمایز قائل شود و بسته به کاری که در دست دارد از رویکرد مربوطه استفاده کند.
- آموزش با داده‌های متنوع و واضح: آموزش مدل با نمونه‌هایی که شامل تفسیر صحیح استعاره‌ها هستند.
- استفاده از تکنیک‌هایی مانند استدلال زنجیره‌ای (Chain-of-Thought): که مدل را وادار می‌کند قدم به قدم (مرحله به مرحله) فکر کند و از منطق پیروی کند.
- اعتبارسنجی خارجی External Verification: cross-check کردن facts با منابع معتبر.

وقتی باید تلخی‌ها را پشت سر گذاشت

این ویدیوهای شومینه‌پر از آتش را در یوتیوب دیدید؟ خیلی‌ها در میان برف و سرما از ش استفاده می‌کنند و فضای خانه را گرمتر می‌کنند. فکر کنید هر وقت توی یک خاطره تلخ گذشته درگیر و دچار چرخه‌های پر تکرارش شویم. برویم سوار سیتی کار بشویم و پشت به حرکت وسیله نقلیه برای مدتی بنشینیم و به تصویری که پشت سر می‌گذاریم خیره شویم. احتمالاً وقتی پیاده می‌شویم، از نشخوار آن خاطرات تلخ و آزار دهنده خبری نیست. انگار ذهن با استعاره از چنین گذر تصاویری، آن‌ها را پشت سر می‌گذارد.

[StreatCar](#)

پایان